

Jungovo razumijevanje arhetipova

Močković, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:552643>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij filozofije i hrvatskog jezika i književnosti

Karla Močković

Jungovo razumijevanje arhetipova

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Martina Volarević

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski studij filozofije i hrvatskoga jezika i književnosti

Karla Močković

Jungovo razumijevanje arhetipova

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filozofija

Znanstvena grana: povijest filozofije

Mentorica: doc. dr. sc. Martina Volarević

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 2021.

Karla Močković, 0122227491

Sažetak

Carl Gustav Jung ostao je zapamćen kao jedan od velikana na području psihologije. Opseg i utjecaj njegovog nauka i metode jedan je od najvažnijih na području psihologije, što se očituje u njegovoj primjenjivosti, akademskoj vrijednosti, ali i dosegu i prijemu njegovog nauka među laičkim pukom. Jungovo je razumijevanje psihičkog sklopa temeljito i složeno, no sveobuhvatno i omogućujuće za daljnje razmatranje njegovih pojedinih dijelova. Jedna od temeljnih postavki njegovog cjelokupnog djela jest nauka o arhetipovima i procesu individuacije. Jung je stajališta da u čovjeku postoje određeni oblici koji nisu spoznati, razloženi i integrirani unutar čovjekove ličnosti. Takvi oblici otkrivaju se u arhetipskim likovima slike duše odnosno Animusa i Anime, sjene, persone i jastva. Ova četiri arhetipska lika predstavljaju etape u individuaciji, procesu za kojeg Jung smatra da dovodi do ostvarenja potpunog potencijala čovjeka i njegovog postanka autentičnom individuum. Arhetipski likovi Anime i Animusa, sjene i persone često se ispoljavaju u negativnom obliku, no upravo su oni ključni oblici koji se unutar čovjeka moraju integrirati kako bi došlo do pozitivne promjene i samoaktualizacije. Tijek procesa individuacije različit je za svakog pojedinca, no njegov je početak i kraj uvijek jednak – započinje u unutrašnjem sukobu, a završava u otkrivanju istinske jezgre čovjekovog Ja.

Ključne riječi: arhetipovi, sjena, Animus, Anima, persona, individuacija

Sadržaj

1.Uvod.....	1
2.Psihički sklop prema Jungu	2
3.Arhetipovi	4
3.1. Anima i Animus	6
3.2. Sjena	9
3.3.Persona.....	11
4. Individuacija	13
5. Zaključak.....	15
6.Popis literature	17

1.Uvod

Značaj i temeljitost učenja Carla Gustava Junga te njegovo razumijevanje psihičkog sklopa čovjeka neporecivo su jedni od zapaženijih i priznatijih na području psihologije. Njegove postavke nisu ostale u okvirima znanstvenog i akademskog, nego su uz brojne prilagodbe, neke od samog Junga, pronašle svoj put do velikog broja laika i neakademskog puka. Upravo je djelo *Čovjek i njegovi simboli*, koje će se koristiti kao jedna od glavnih literatura u ovome radu, ogledan primjer pokušaja približavanja njegovog nauka široj masi. Ostale korištene literature, pored izvornih Jungovih tekstova, također su pokušaji pojednostavljenja i razumljivog tumačenja drugih autora onoga što se na prvi pogled može činiti kompliciranim i suviše stručnim za laičko shvaćanje. Činjenica je da je Jung vrlo dobro poznat velikom broju ljudi, a neki od njegovih ključnih pojmova su upravo oni koji se koriste u privatnim i službenim razgovorima o mentalnim procesima, poteškoćama i oboljenjima. Dio Jungova učenja koji je obrađen u ovome radu nadilazi suštu teoriju i daje praktičan dio procesu rada na samome sebi koji je ključ za čovjekovo ostvarenje, a važnost upoznavanja ovih postavki i uloge psihologa kao oslonca pri čovjekvom samoostvarenju sam Jung naznačuje u sljedećem citatu:

»Čini se kako je psiholog jedina osoba koja iz iskustva zna kako je pogibeljna psihička spremnost modernog čovjeka, jer samo se on osjeća primoranim u čovjekovoj naravi tražiti one korisne sile i ideje koje iznova omogućuju pojedincu da iznađe pravi put kroz tamu i opasnost.«

1

U ovom će radu sastavni dijelovi psihe, kako ih Jung razumijeva i tumači, biti ukratko naznačeni i objašnjeni u prvome poglavlju *Psihički sklop prema Jungu*. Sljedeća će se poglavlja odnositi na arhetipove ličnosti, koji su postali temeljem i jednim od najprepoznatljivijih postavki Jungovoga nauka. Predzadnje će poglavlje naslova *Individuacija* obuhvatiti i posljedni arhetip jastva i naznačiti važnost procesa individuacije. Jastvo će biti naznačeno u sklopu tog poglavlja jer je upravo ono finalni arhetip koji zaključuje proces individuacije. Arhetipovi Animusa i Anime, sjene i persone biti će u nešto većoj mjeri iscrpnije obrađeni, pošto je cilj rada prikazati dijelove čovjeka koji su često skriveni od njega samog ukoliko im ne zna pristupiti, tumačiti ih i na prikladan način se s njima odnositi.

¹ Jung, *Neotkriveno jastvo – sadašnjost i budućnost*, s njemačkog prevela Petra Štok (Zagreb: Fabula Nova, 2008.), str. 97

2. Psihički sklop prema Jungu

Razlučivanjem osnovne strukture psihologije Carla Gustava Junga proizlazi njezina primarna, teoretska osnova koja obuhvaća postavljanje strukture psihe i nauka o njezinim zakonima toka i djelovanja, a iz nje proizlazi praktični dio koji se odnosi na primjenu postavljene teorije i metode liječenja. Pri samom početku razumijevanja Jungova nauka i pristupa, važno je naznačiti kojoj u mjeri je proučavao sferu psihičkoga u njezinoj punoj sadržajnosti. On čovjekovu psihu smatra potpuno realnom, moćnom i cjelovitom te usprkos tomu što nije materijalna i opipljiva, uspijeva unutar nje prepoznati i definirati glavne sastavnice, njihove međusobne učinke i odnose. Jolande Jacobi objašnjava da je za Junga sfera psihičkog cjelovita i potpuna u smislu složenosti, samouvjetovanosti i zakonitosti koje strukturiraju njezin sadržaj i obilježja te da posredovanjem psihičkoga nastaje naše cjelokupno znanje o svijetu i vlastitom postojanju, a Jung ga smatra svojevrsnim organom za poimanje svijeta.² Važno je uputiti se u osnovne strukture psihe, koju je Jung razlučio od pojma duše određujući ju kao još širi pojam. Psiha se sastoji od dva dijela koji imaju suprotna obilježja te su komplementarni, a to su sfere svijesti i nesvjesnoga, od kojih svijest čini znatno manji dio u potpunom sklopu psihe.³ Između ove dvije sfere nalazi se *Ja* koje Jung shvaća kao kompleks predodžaba, a koje tvore središte čovjekovog područja svijesti. Jung ga još naziva i subjektom svijesti. *Ja* je dio kojemu pripisujemo identitet, a *persona* je njegov dio koji je način psihičkog ponašanja okrenut prema okolini. *Persona* se može definirati kao općeniti izvanjski stav. Svijest je definirana kao »«funkcija ili djelatnost» koja održava odnos psihičkih sadržaja prema *Ja*«. ⁴ Svijest sadrži četiri temeljne funkcije, a to su mišljenje i intuicija, osjećanje i osjetilnost. Mišljenje i osjećanje racionalne su funkcije jer obje procjenjuju i vrednuju na temelju suprotnih odnosa istinito – lažno/ ugodno – neugodno, jedna posredstvom misli, druga osjeta. ⁵ Osjetilnost i intuicija iracionalne su funkcije koje ne služe vrednovanju, osjetilnost određena svjesnim osjetilnim aparatom, a intuicija svojevrsnim unutarnjim opažanjem. Kod pojedinca uvijek je dominantna jedna funkcija koja određuje tip individue, a parovi se funkcija međusobno isključuju. Pored četiri funkcije, Jung u čovjekovoj svijesti razlikuje dvije sklonosti pri zauzimanju stava i smatra ih općim psihičkim držanjem, a to su ekstroverzija i introverzija. Ovi se tipovi zauzimanja stavova razlikuju prema tome što je polazna točka orijentacije i interesa kod introvertnog tipa

²Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, s njemačkoga prevela Daniela Tkalec (Zagreb: Scarabeus-naklada, 2006.) str. 13

³Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 17

⁴ Isto, str. 19

⁵ Isto, str. 20

na subjektu, a ekstrovertnome na objektu.⁶ Funkcije i tipovi zauzimanja stava u kompenzacijskom su odnosu i njihovim se odnosom specificira sklop svijesti u čovjeku i usustavljuje *modus operandi* svakog pojedinca.

Svijest može obuhvatiti samo određen broj sadržaja u danom trenutku i to onaj sadržaj koji je bitan za trenutno djelovanje čovjeka. Dakle, svijest nije spremište svih informacija kojima je čovjek izložen. Dubinska pohrana takvih informacija događa se u sferi nesvjesnoga: »dio se nesvjesnog sastoji od mnoštva privremeno skrivenih misli, dojmova i slika što i dalje utječu na naše svjesne misli, unatoč tome što su zametnute.«⁷ Sfera nesvjesnog starija je od svijesti te sadrži individualno i kolektivno područje. Individualno područje obuhvaća sadržaje koji se nalaze izvan trenutnog dosega percepcije, a radi se o informacijama o pojavama koje smo u nekom trenutku svjesno doživjeli i njima svjedočili, no prebacivanjem našeg interesa ti se sadržaji nisu zadržali aktivnima u našoj svijesti. Jung proces prelaska informacija iz svijesti u nesvjesno objašnjava kao gubitak njihove energetske vrijednosti, što smatra normalnim procesom zaboravljanja.⁸ Takvih informacija i podražaja tijekom života je mnogo i svaki od njih se, iako ne aktivno na površini, pohranjuje u čovjekovu sferu nesvjesnoga. Njihovom pohranom u sferu nesvjesnoga stvara se prostor za kreiranje novih slika i sadržaja u sferi svijesti. Prividna nevidljivost takvih informacija ne znači da one nisu aktivne, što potvrđuje navod da upravo sadržaj pohranjen u nesvjesnom utječe na način čovjekovog reagiranja na događaje i ljude.⁹ Prema Jungu individualno područje nesvjesnoga počiva na dubljem sloju koje se naziva kolektivno nesvjesno. Kolektivno nesvjesno je ono urođeno i univerzalno u svim ljudima. Ono ne nastaje osobnim pojedinim iskustvima čovjeka, nego se nasljeđuje u obliku već postojećih formi.¹⁰

⁶ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 31

⁷Jung, »Pristup nesvjesnom«, preveli Marija i Ivan Salečić u: *Čovjek i njegovi simboli*, urednik Carl Gustav Jung (Zagreb: Mladost, 1974), str. 18-104., na str. 32

⁸Jung, »Psychological types«, u *The collected works of C.G.Jung*, vol. 6, Princeton University Press, 1974., str. 484 »We know from experience that conscious contents can become unconscious through loss of their energetic value. This is the normal process of "forgetting."«

⁹Jung, »Pristup nesvjesnom«, *Čovjek i njegovi simboli*, str. 34

¹⁰Hauke, »The unconscious:personal and collective«, u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 54-73, na str. 66/67

3. Arhetipovi

Kolektivno nesvjesno može se predočiti kao slika svijeta koja je oblikovana od početka čovjekovog postojanja i koja potječe od naših davnih predaka, a sadržaji tih naslijeđenih postojećih formi nazivaju se arhetipovima. Bliskoznačnice pojmu arhetipa, kako navodi sam Jung, pojavljuju se mnogo ranije no što ga je on definirao i uvrstio kao ključan pojam svoga nauka. One se javljaju kod Filona, u *Corpus Hermeticum*, u zapisima Dionizija Areopatiga, a navodi kako se koncept arhetipa, iako ne sam pojam, pronalazi kod Sv. Augustina i u Platonovom nauku o idejama.¹¹ Jung je ovaj koncept prvotno nazivao *praslikama*, a tek od 1919. godine sustavno započinje korištenje pojma arhetip te on postaje jedan od najprepoznatljivijih pojmova njegovog nauka.¹² Kolektivno nesvjesno i arhetipovi u nerazdvojivom su korelacijskom odnosu u kojem nauka o arhetipovima istovremeno predstavlja i temelj i proširenje Jungova učenja. On ih pojednostavljeno objašnjava kao „arhaične ostatke“ ili „iskonske slike“, a definira kao:

»Težnja da se stvore takve predodžbe motiva koje se vrlo lako mogu razlikovati u pojedinostima, no ne gube svoj osnovni oblik. Ima, na primjer, mnogo predodžaba motiva o nesložnoj braći, ali sam motiv ostaje isti. Oni su nagoni *trend*, koji je jednako upadljiv kao što je upadljiv i poticaj u ptica ga grade gnijezda.«¹³

Za arhetipove se kaže da imaju narav mitoloških motiva i općeg simbolizma iz razloga jer svoje izvore imaju u davnom arhaičkom i primordijalnom razdoblju, no one se ne smiju izjednačiti s određenim pojmom kakvog motiva ili slike. Sam Jung definira nešto simboličnim onda kada riječ ili slika »sadrži nešto više od očigledna i izravna značenja, ona ima jedan širi „nesvjesni vid“ koji nikada nije točno određen ni potpuno razjašnjen.«¹⁴ Njihova motivska i simbolička narav i pojavnost u predajama, bajkama i misterijima može se objasniti primjerom arhetipa „junaka“ – ovaj se arhetip očituje u brojnim religijama, navodi se ideja o Kristu Spasitelju koja pripada predkršćanskoj temi, ali i pojava jednake ideje o svojevrsnom izbavitelju od zla, raj, paklu, o zmiji kao zloćudnom simbolu i o kakvoj transcendentnoj sili još u primitivnih predaka, prije no što se ijedna religija formirala. Ideja o Kristu Spasitelju, savršenom čovjeku koji je razapet predstavlja etičku i moralnu uzvišenost. Vrlo slično tome istočna ideja *atmana* i *taoa*

¹¹ Jung, *The archetypes and the collective unconscious*, preveo s njemačkog R.F.C. Hull (Princeton University Press, 1968), str. 4

¹² Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 56

¹³ Jung, »Prisutp nesvjesnom«, *Čovjek i njegovi simboli*, str. 67

¹⁴ Isto, str. 20

predstavljaja simbolički odraz vlastitog Ja koji nema temelja u stvarnosti ni metafizičkoj spekulaciji, nego je djelomično rezultat kognicije čovjeka prema iskustvu da se uz određene okolnosti putem nesvjesnog spontano pojavljuje arhetip o cjelovitosti i jedinstvu.¹⁵ Jung navodi kako je jedna od sličnih pojava u sadržaju kolektivnog nesvjesnog pojava magičnog, čarobnog entiteta, demona ili vrača te tvrdi kako je upravo taj koncept jedan od najnižih primitivnih ideja o postojanju Boga, a ova se figura pojavljuje u *Golemu* Gustava Meyrinka, Nitzscheovom *Zaratustri* i Goetheovom *Faustu*.¹⁶ Arhetipovi nisu isključivo ovakve statičke slike i ideje te se oni mogu poimati metaforički, kao intuitivni pojmovi za fizičke pojave, primjerice koncept etera, prvotnog daha ili supstancije koji se u sličnom obliku pojavio diljem svijeta.¹⁷ Arhetipovi su također i načini akcije i reakcije te određeni procesi i emocije koji se javljaju kroz tijek čovjekova života. U njima se arhetipovi pojavljuju kao nositelji imperativa i zahtjeva u određenom stadiju života – oni su prisutni i pojavljuju se uz početak stvaranja Ega, cjelokupnog odrastanja, traženja partnera, formiranja obitelji i starenja. Arhetipovi stoga nisu statični, nego »dinamički činitelji koji se očituju u poticajima jednako spontano kao i nagoni.«¹⁸ Jacobi navodi kako su arhetipovi metafizički, a mogu se tumačiti kao instinktivna spremnost ili psihički nužna reakcija na određene situacije koja zaobilazi svijest te se mogu manifestirati na biološkoj, psihobiološkoj ili duhovnoj razini. Mnogi Jungovi kritičari držali su karakteristiku naslijeđa u arhetipovima spornom i zbog nje odbacivali ovaj nauk, no o naslijeđu se govori kako bi se ukazalo na njihovu pojavnost arhetipova i njihovu repetitivnost od pradoba sve do danas. Oni nisu doslovno naslijeđene predodžbe od naših roditelja, već je riječ o naslijeđenom načinu psihičke funkcije, odnosno o modelu psihičkog ponašanja koji je oblikovan od začetka čovječanstva.¹⁹ Jung ih također naziva organima duše koji imaju nepromjenjivu značenjsku

¹⁵Jung, *Aion: Researches into the Phenomenology of the Self*, preveo s njemačkog R. F. C. Hull (Princeton University Press, 1959)., str. 69 »Christ is the perfect man who is crucified... Although it is a symbol, it lacks the character of a revelatory historical event. Like the related ideas of *atman* and *tao* in the East, the idea of the self is at least in part a product of cognition, grounded neither on faith nor on metaphysical speculation but on the experience that under certain conditions the unconscious spontaneously brings forth an archetypal symbol of wholeness.«

¹⁶Jung, »Two Essays on Analytical Psychology: On the psychology of the unconscious«, u: William McGuire (glavni urednik), *Collected Works of C. G. Jung Vol. 7. 2nd ed.*, (Princeton University Press, 1966), str. 173-187, na str.96

¹⁷Jung, »Two Essays on analytical psychology«, str. 95 »Archetypal images can therefore be taken metaphorically, as intuitive concepts for physical phenomena. For instance, aether, the primordial breath or soul-substance, is a concept found all over the world, and energy, or magical power, is an intuitive idea that is equally widespread. «

¹⁸ Jung, »Prisutp nesvjesnom«, str. 76

¹⁹ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 57

jezgru, oni su vječna nazočnost kao »psihički tokovi pretvoreni u sliku, formirani kao pramodni ljudskog ponašanja.«²⁰

3.1. Anima i Animus

U ovome poglavlju razložit će se značenje Anime i Animusa, arhetipskih likova koje Jung naziva slikama duše. Slika duše je pojam koji Jung objašnjava kao unutarnji stav i ono što se može smatrati samom dušom unutar čovjeka, a ona se pojavljuje u muškarca i žene uvijek u suprotnom spolu.²¹ Anima je ženski sastojak koji počiva u nesvjesnom muškarca, a Animus je muški sastojak koji se pojavljuje u žene. Jacobi navodi da je susret sa slikom duše, Anime u muškarca te Animusa u žene obilježje je druge etape procesa individuacije.²² Osnovna distinkcija između ove dvije slike duše je u tome što je narav Anime određen *Erosom*, a Animusa *Logosom*.²³ Njihove su karakteristike očekivano suprotne te se u tom smislu mogu pojmiti definirajući jednu od njih:

»Anima je oličenje svih ženskih psiholoških težnji u muškoj psihi, kao što su neodređeni osjećaji i raspoloženja, proročke slutnje, sklonost za iracionalno, sposobnost za osobnu ljubav, osjećaj za prirodu, i muškarčev odnos prema nesvjesnom.«²⁴

Daryl Sharp u djelu *Digesting Jung: food for the journey* sažima kako Anima u muškarcu funkcionira kao njegova duša, a Animus u ženi kao predodžba njezinog nesvjesnog koje se pojavljuje kroz fiksirane ideje i snažne stavove.²⁵ Jung je karakternu razliku Anime i Animusa pojednostavio u navodu da onako kako Anima proizvodi raspoloženja, tako Animus proizvodi i izražava stavove.²⁶ Najveću ulogu u formiranju Animusa i Anime u čovjeku imaju njegovi roditelji – u formiranju Anime majka muškarca, u formiranju Animusa otac žene. Von Franz navodi da u slučaju negativnog odraza majke na čovjeka, njegova se Anima može formirati kao

²⁰ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 61

²¹Jung, »Definitions«, u: William McGuire (glavni urednik), *Collected Works of C. G. Jung Vol.6.*, (Princeton University Press, 1976.), str. 408-486., na str. 470 »In a man the soul, i.e., anima, or inner attitude, is represented in the unconscious by definite persons with the corresponding qualities. Such image is called a soul image.«

²² Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 145

²³ Hyde, McGuinness, *Introducing Jung*, str. 94 - 95

²⁴Von Franz, »Proces individuacije«, *Čovjek i njegovi simboli*, preveli s engleskoga Marija i Ivan Salečić (Ljubljana: Mladinska knjiga, ., str. 177 , urednik Carl Gustav Jung (Zagreb: Mladost, 1974), str. 158-227., na str. 177

²⁵Sharp, *Digesting Jung: food for the journey*, Inner city books, Kanada, 2001., str. 41

²⁶ Jung, *Two essays on analytical psychology*, str. 206

razdražljiva, nesigurna, zajedljiva, toksična i beznadna što može uzrokovati probleme u muškarca poput tuposti, hipohondrije i generalnog straha, impotencije, a u ekstremnim slučajevima ova slika duše može dovesti i do samoubojstva. Pozitivan odraz majke na muškarca ne znači da će njegova Anima biti pozitivnog karaktera - u tom slučaju moguće je da Anima muškarca učini feminiziranim, sentimentalnim, osjetljivim, nesposobnim za suočavanje s životnim problemima ili kroz život postaje žrtva žena.²⁷ Ove su krajnosti negativno obilježene, no Anima ima izuzetno pozitivan i značajan vid u životu muškarca. Ona se očituje u muškarčevoj mogućnosti pronalaska odgovarajuće i trajne partnerice, u nadilaženju njegovog logičkog uma u svrhu iznošenja nesvjesnih stavova na površinu, a samim time i njegovo dublje povezivanje sa sobom samim, regulirajući njegove unutarnje vrijednosti i duh i djelujući kao posrednica između Ja i jastva. Jednako tako je i u formiranju Animusa moguća obilježena negativnim karakteristikama i njihovo prevladavanje, a one se mogu očitovati kao pasivnost, nesigurnost, osjećaj ništavila, invazivnost negativnih i razornih misli i uvjerenja, bezobzirnost, pretjerana brbljavost, surovost te pritajene i obmanjujuće ideje. No njegovani Animus ima ključnu pozitivnu komponentu, a to je otvaranje i gradnja puta prema jastvu uz njegovu narav stvaralačke djelatnosti, istinoljubivosti, hrabrosti, poduzetnosti te duhovne dubine.

Von Franz nadalje prikazuje razvoj Anime i Animusa odvija se kroz četiri stupnja. Kada se radi o Animi, navodi da prvi stupanj simbolizira Eva, a predstavlja primitivnu ženu promatrajući je isključivo s biološkog i nagonskog stajališta u okviru arhetipa majke. Drugi stupanj simbolizira lik Faustove Helene, a odnosi se na estetsko, romantično i idealizirano promatranje Anime koje sadrži seksualne elemente. U trećem stupnju razvoja ljubav tj. eros više nije seksualan, nego postaje duhovan i duhovno odan te ga simbolizira Djevica Marija, a u četvrtome stupnju Anima doseže razinu čiste mudrosti i skladno tome simbolizira ju Sapientia ili Sofija.²⁸ Razvoj Animusa također dijeli uzlaznu putanju vrijednosti i čistoće, prvi stupanj bivajući obilježen oličenjem čiste fizičke snage, u drugome stupnju obilježen je sposobnošću i djelovanjem, treći stupanj simbolizira govor i riječ, a u četvrtome se Animus pojavljuje kao utjelovitelj smisla.²⁹ Razvoj Anime i Animusa kroz četiri stupnja odvija se tijekom čovjekovog sazrijevanja i starenja i to na način da kada se prvotni stupanj iscrpi, obuhvati i integrira unutar čovjekovog nesvjesnog spontano dolazi do prelaska na sljedeći stupanj. Von Franz također navodi kako se razvoj do finalnog stupnja mogućnosti u psihologiji modernog čovjeka rijetko doseže. Animus i Anima imaju svoje unutarnje i vlastite pojavne oblike: unutarnji se očituje u fantazijama,

²⁷Von Franz, »Proces individuacije«, str. 178/179

²⁸Isto, str. 185

²⁹Isto, str. 194

snovima i vizijama, dakle u svemu što pripada domeni nesvjesnoga, a vanjski kada osoba iz okoline postane nositelj određenog dijela psihe čovjeka, bez svijesti o tome da se radi o obznanjenju naše vlastite nutrine. Kako je već navedeno, slike duše nisu statičke i jednoznačne tvorevine te se one mogu javljati kroz razne oblike. Negativni Animus i Anima mogu se pojaviti u obliku demona smrti koji razaraju čovjekovu unutrašnjost i otežavaju njegovu psihološku ravnotežu. Nadalje, Anima se može pojaviti kao djevica, milosrdnica, vještica ili anđeo, ratnica, vulgarna i tjelesno nemoralna. Animus se može pojaviti kao junak, kao privlačni stranac, ubojica i lopov, princ, no često se pojavljuje i kao skupina muškaraca, što navodi na zaključak da se radi o kolektivnom sastojku slike duše, a ne osobnom. Također, Animus i Anima mogu poprimiti zoomorfan oblik pa se Anima može ukazati kao krava, mačka, tigar, a Animus kao orao, bik i lav. Mogući su i oblici predmeta, za Animu oni koji su obilježeni nekakvom unutrašnjosti, npr. brod ili špilja, a za Animusa falički oblici kao što su koplje ili toranj.³⁰

Von Franz definira pojam projekcije kao »promatranje vlastitih nesvjesnih težnji u drugima.«³¹ Tako se traženje i odabir partnera odvija ravnajući se prema Animusu ili Animi, odabirući partnera koji najbolje odgovara obilježjima naše slike duše. Ove se projekcije prenose na našu okolinu i osobe suprotnog spola kao potencijalnih partnera te posljednično stvaraju očekivanja od druge osobe da zadovolji i zrcali karakteristike i zahtjeve našeg Animusa ili Anime: »odabiremo onoga drugoga, vezujemo se za onoga tko predstavlja obilježja naše vlastite duše.«³² Sharp sukladno tome navodi da u svakom odnosu i interakciji između žene i muškarca sudjeluju barem četiri osobnosti, a to su žena i njezin Animus te muškarac i njegova Anima.³³ Svaka od ovih ličnosti djeluje kao zasebna i ravnopravna. To znači da i muškarci i žene na svoje partnere ili potencijalne partnere prenose i oslikavaju u njima svog Aniusa ili Animu. Ovo dovodi do zapažanja i mentalnog isticanja negativnih osobina u drugoj osobi koje su zapravo naša vlastita neosvijetljena obilježja o kojima nemamo svijest te ih ne prihvaćamo. Što je žena snažnije povezana sa svojom prirodnom ženskom stranom svijesti i ženstvenosti, to će biti učinkovitija u prepoznavanju i odbacivanju projekcija koje joj je pripisao muškarac, a kojih sama nije nositelj. Ukoliko nije opterećena prihvaćanjem tih projekcija, muškarac biva odvrćen u svoju vlastitost i nutrinu što mu daje priliku prepoznati vlastitu povezanost s

³⁰ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 147

³¹ Von Franz, »Proces individuacije«, str. 172

³² Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 145

³³ Sharp, *Digesting Jung: food for the journey*, str 48

osobinama na koje se projekcija odnosi, a jednako vrijedi i u obrnutoj situaciji. Na isti način muškarac i žena jedno drugome postavljaju zahtjeve i uloge koje za koje očekuju da budu ispunjeni, bez svijesti da se potencijalno radi o onome što trebaju ili žele sami sebi postati i pružiti. Korijeni ovih osobina, zahtjeva i uloga mogu se otkriti čovjeku ukoliko posjeduje sposobnost introspekcije, samouvida i razumijevanja pa se na ovaj način otkrivaju novi uvidi koji nas upoznaju i povezuju s izvornim karakteristikama naše ličnosti.

3.2. Sjena

Sjena je još jedan od arhetipskih likova, a njezina je spoznaja i integracija ključna i prvotna etapa u procesu individuacije. Za nju se ne može reći da izvire isključivo iz nesvjesnog dijela kao što je to slučaj kod slika duše jer je ona osobni dio u psihi čovjeka pa dijelom može pripadati svjesnome. Sjenu čine nepoznate ili malo poznate osobine našeg Ja, one osobine koje Ja odbija u sebi prepoznati i priznati te ih odbacuje i u drugome određuje kao negativne. Sadržaj sjene nastaje odbacivanjem čovjekovih osobnih karakteristika, ponašanja, nastojanja i sklonosti koje su u nekom trenutku naišle na negativnu reakciju okoline ili se generalno smatraju nepoželjnim, ili je tijekom odgoja došlo do nepodržavanja razvoja određene osobine i kvalitete od strane roditelja, zbog kojeg je moguće i razvijanje određenih kompleksa unutar osobe. Unutar sjene nalaze se i mnoge prirodne kvalitete pojedinca koje sadrže kreativni i unaprijeđujući potencijal za cijelu ličnost. Upravo je iz tog razloga sjena izrazito plodno područje, čijom se integracijom otvara mogućnosti osobnog napretka i duhovnog sazrijevanja.³⁴ Jacobi također navodi da »ona sadrži i djetinjasta ili primitivna obilježja koja bi na neki način oživljavala i uljepšavala ljudsku egzistenciju, no posrće o stara pravila, predrasude, ćudoređe i običaje.«³⁵ Njezin sadržaj čovjek negativno susreće i doživljava s prijezirom, ljubomorom, sramom i agresijom, no on nipošto nije negativan sam po sebi. Sjena se kao i arhetip Animusa i Anime obznanjuje u unutarnjem i vanjskom obliku. Unutarnji oblik najčešće podrazumijeva pojavnost u snovima i gradi nesvjesnoga, a vanjski oblik se ostvaruje kada druga osoba unutar naše okoline postaje nositelj nesvjesnih osobina.³⁶ Ona je kao i prethodni arhetip slike duše uvjetovana mehanikom projekcije te se javlja prenesena na objekt koji postaje nositelj sadržaja naše vlastite sjene. Sadržaj sjene u velikoj mjeri se podudara s funkcionalnim tipom i načinom

³⁴ Hauke, »The unconscious:personal and collective«, str. 66

³⁵ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 143

³⁶Isto, str. 140

zauzimanja stava o kojima se ranije govorilo u dijelu o sferi svijesti: »Neizdiferencirana funkcija i razvijen inferioran način zauzimanja stava tvore našu „mračnu stranu“, onu praiskonsku predispoziciju naše prirode koju odbacujemo iz moralnih, estetskih ili nekih drugih razloga i sprečavamo njezino pojavljivanje, budući da je suprotna svjesnim principima.«³⁷ Najčešće se radi o vrijednostima koje su potrebne u sklopu psihe za što optimalnije i skladnije psihičko funkcioniranje. Jung razlikuje dva oblika sjene, osobnu i kolektivnu. Osobna sjena određena je ranije navedenim obilježjima prirodnih duševnih crta u pojedincu koje nisu percipirane, ali je moguć njihov prodor u svijest. Kolektivna sjena pripada nesvjesnom, a Jacobi navodi da ona simbolizira »naličje vladajućeg duha vremena«.³⁸ Kolektivna sjena formira *zeitgeist*, duh vremena koji se formira uz dane okolnosti određenog razdoblja i na taj način utječe na sve ljude toga vremena. Ann Cassment približava kolektivnu sjenu mračnim primjerom iz povijesti, a to je nacistički teror za koji navodi da se nikako ne može pripisati sjeni kao odgovornoj, no da je korisno ako se ovaj primjer sagleda kroz postavke Jungove teorije.³⁹ Kolektivna sjena gotovo uvijek se ispoljava destruktivno i tragično, što objašnjava sklonost čovječanstva prema ratovanju i nasilnom sukobljavanju. Hyde i McGuinness još navode kako je i okupljanje navijača povodom sportskih susretna svojevrsno ispoljavanje kolektivne sjene, odnosno sklonosti kolektivnom vandalizmu, divljanju i nasilju.⁴⁰

Život s neosviještenom sjenom ili život u konfliktu s njom može rezultirati razvojem neuroze, stanja koje Jung ne smatra isključivo negativnim oboljenjem, nego potencijalnim pokretačem razvoja ličnosti. Njegov je stav da osvještavanjem sadržaja sjene dolazi do mogućnosti za ispravak i integraciju određene karakteristike u svijest, no ukoliko se ono nastavi odbacivati, sadržaj će se nastaviti nesvjesno ispoljavati i uvoditi u daljnji konflikt.⁴¹ Prvotni susret sa sjenom događa se na području individualnog nesvjesnoga, a tek se nakon razlaganja i integracije ona može promatrati u kolektivnom aspektu. Što je sjena zapostavljenija i manje osviještena, ona je mračnija, gušća i negativno nabijena. Navedeni autori slažu se oko tumačenja da sjenu unutar čovjeka valja sagledati kao ravnopravnu ličnost s kojom treba postići suživot, a ukoliko se njome ne pozabavi, ona počinje pružati otpor. Za ovakvo susretanje sa samim sobom potrebna je izrazita razina samouvida i samokritičnosti, ali i hrabrosti. Jungov rada na sjeni pojedinca podrazumijeva uz pomoć snova i uz upoznavanje osobne pozadine čovjeka odrediti

³⁷ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 140

³⁸ Isto, str. 141

³⁹ Cassment, »The Shadow«, u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 94-112., na str. 103

⁴⁰ Hyde, McGuinness, *Introducing Jung*, str. 90

⁴¹ Cassment, »The shadow«, str. 99

sadržaj i karakteristike sjene koju je osoba stvorila te uz njeno razumijevanje dovesti do pomirenja i integracije.

3.3. Persona

Na područje koje se nalazi između individualnog i kolektivnog Jung smješta personu, arhetipski lik koji je definiran kao izvanjski stav prema okolini, a koji se odnosi prema sferi kolektivne svijesti. Suprotno personi razumijeva se arhetipski lik Anime i Animusa, koji su unutarnji stavovi okrenuti prema sferi kolektivnog nesvjesnog.⁴² Jung je pojam persone detaljnije označio kao masku, prisvojeni stav, funkcionalni sklop koji se kao takav ostvaruje zbog prilagodbe ili osobne pogodnosti, a koji nije identičan s individualnošću. Za personu određujuća je upravo njezina okrenutost i odnos isključivo prema objektima i vanjskom svijetu.⁴³ Sukladno ovakvom definiranju persone, ona se shvaća kao struktura pomoću koje čovjek komunicira sa svojom okolinom te kao naličje čovjekovog psihičkog karaktera. Ona je slika kojom se pojavljujemo u vanjskome svijetu te je moguća njezina prilagodba ili potpuna izmjena prema zahtjevima naše trenutne okoline. Primjerice, određeni oblik persone ispoljava se u poslovnom i akademskom okruženju, a on se uvelike može razlikovati od persone koja operira kada smo okruženi s bliskim ljudima, prijateljima i poznanicima u neslužbenim i intimnijim situacijama. Jolande Jacobi u djelu *Psihologija C. G. Junga* objašnjava zadaće persone koja ispravno funkcionira:

»Ona vodi računa o idealnome Ja odnosno o željenoj slici koju svaki čovjek nosi u sebi, prema kojoj bi se htio ostvariti i u skladu s njome postupati; kao drugo, o općoj slici koju dotična okolina stvara o svakom pojedinom čovjeku koji odgovara njezinom ukusu i idealu; i, kao treće, o psihičkim i fizičkim uvjetovanostima koje postavljaju ograničenja njihovog ostvarenja.«⁴⁴

Ovaj navod upućuje na zaključak da se persona stalno oblikuje i prilagođava, što dalje navodi na zaključak da su iz nje također često izbacivani razni sadržaji. Dakle, personom se prikrivaju određeni sadržaji vlastite prirode koji se ne podudaraju sa zahtjevima ranije navedenih zadaća persone. Njezino se djelovanje odnosi i na fizički dio naše pojavnosti, kao što su hod, način odjevanja, gestikulacije i izrazi lica. Ukoliko dođe do neuravnoteženosti između tri područja o

⁴² Colman, »The self« u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 153-174., na str. 154

⁴³ Jung, »Definitions«, str. 465 »The persona is thus a functional complex that comes into existence for reasons of adaptation or personal convenience, but is by no means identical with the individuality. The persona is exclusively concerned with the relation to objects.«

⁴⁴ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 42

kojima persona vodi računa, može doći do negativnih učinaka persone na cjelokupnu ličnost čovjeka. Negativno obilježena persona je ona s kojom se u potpunosti identificiramo, koja uvjetuje i kontrolira naše reakcije i ponašanje prema kolektivnim zahtjevima okoline te na taj način postaje zamka u kojoj se zatomljuju prirodni dijelovi jezgre našega Ja. Sharp objašnjava kako nas okolina iskušava i poziva da se poistovjetimo s našom personom te da se procjenjujemo i vrednujemo prema mjerilima koje vanjski svijet nalaže, a to su titule, uspjeh, moć, bogatstvo i poštovanje drugih.⁴⁵ Ukoliko je čovjek sposoban percipirati svoju personu kao oruđe s kojim se koristi u odnosu s vanjskim svijetom i na taj se način prema njoj odnositi, ona postaje elastična i propusna te se njome može upravljati na način koji je najpogodniji za ono čemu naše istinsko Ja teži.

⁴⁵ Sharp, *Digesting Jung: food for the journey*, str. 22

4. Individuacija

Proces individuacije obuhvaća razlaganje, osvještavanje i integraciju do sada navedenih arhetipova kao čovjekovih unutarnjih formacija i ličnosti. Jung daje sljedeću definiciju za ovaj pojam: »Individuacija je proces diferencijacije koji za svoj cilj ima razvoj individualne osobnosti čovjeka.«⁴⁶ Individuacija se može razumijevati kao paralela fizičkome razvoju te procesu sazrijevanja, odrastanja i starenja, no ona se odvija na psihičkom području: »Proces individuacije zbiva se u čovjeku sam po sebi i u nesvjesnom; to je proces kojim čovjek proživljava svoju unutarnju prirodu. Proces individuacije je zbiljski proces ukoliko ga je pojedinac svjestan i ako se s njim svjesno i živo povezuje.«⁴⁷ Von Franz nadalje razlaže smisao i obilježja procesa individuacije ne kao pasivnog i jednoličnog procesa navodom da se u prirodi čovjeka i njegovog Ja nalazi težnja za ozbiljenjem cjeline odnosno dostizanjem potpunosti psihe. U tom procesu Ja služi rasvjetljavanju cjelokupnog sustava sa svojim sastavnicama nakon čega dolazi do osvještenja, nakon kojeg tek može doći do ozbiljenja svih njegovih dijelova:

»Proces je individuacije nešto više od nagodbe između urođene klice potpunosti i vanjskih sila sudbine. Njegovo subjektivno iskustvo pobuđuje osjećaj da neka nad-osobna sila djelatno utječe na stvaralački čin. Čovjek ponekada osjeća kako nesvjesno pokazuje put u skladu s nekom potajnom zamisli. No taj stvaralački djelatni vid psihičkog nukleusa djeluje samo kada se ja oslobodi svih svrhovitih i željenih ciljeva.«⁴⁸

Jastvo je konačna etapa u procesu individuacije, a ono označava jedinstvo osobnosti kao cjeline.⁴⁹ Ovaj se arhetipski lik može tumačiti kao autentičnost čovjeka i najdublje središte njegovog prirodnog oblika koje se nalazi iza čovjekovog upravljanja vanjskom i unutarnjom stvarnosti. Kada čovjek u procesu individuacije integracijom prethodnih arhetipskih likova stigne do etape jastva, u njemu dolazi do pomirenja i povezivanja svjesne i nesvjesne sfere. To je pomirenje i povezivanje tada omogućeno jer se u jastvu otkriva zajedničko središte svih sukobljenih dijelova osobnosti. Jastvo se, za razliku od Animusa i Anime kao slike duše, očituje u spolu koji je podudaran sa stvarnim spolom čovjeka.

⁴⁶Jung, »Definitions«, str. 488 »Individuation, therefore, is a process of *differentiation*, having for its goal the development of the individual personality.«

⁴⁷ Von Franz, »Proces individuacije«, str. 162

⁴⁸ Isto, str. 162

⁴⁹Jung, »Definitions«, str. 460 »It (the self) expresses the unity of the personality as a whole.«

Prva faza individuacije obilježena je formiranjem Ega u prvom stadiju života i ona se smatra „inicijacijom u vanjsku stvarnost“. Druga se faza odnosi na „inicijaciju u unutarnju stvarnost“, a upravo se njome Jung naj iscrpnije bavio i na nju se referira kada govori o individuaciji. Ona se odnosi na čovjekov susret s osobnom sjenom i njezino razlaganje, nakon čega je omogućen prelazak na etapu integracije slike duše, odnosno Anime i Animusa.⁵⁰ Procesom individuacije dolazi do mogućnosti ostvarenja i utjelovljenja svih onih kvaliteta koje su spletom okolnosti postale odvojene od sadržaja čovjekovog svjesnog dijela ličnosti tijekom njegovog života. Do individuacije može doći tek kada se čovjek oslobodi i odrekne bilo kakve namjere postizanja uspjeha, postavljanja očekivanja te samoprocjenjivanja. On se iskreno treba posvetiti promatranju svog temeljnog oblika: »Ja mora moći pažljivo slušati i posvetiti se, bez ikakve daljnje namisli ili svrhe, unutarnjoj težnji za rastom.«⁵¹ Individuacija je prirodan proces koji je individualan za svakog pojedinog čovjeka uzevši u obzir da svaki čovjek posjeduje jedinstveni psihički sklop, no njegove etape uvijek obuhvaćaju iste faze, a to su susret i prihvaćanje sjene, regulacija persone te integracija i osviještavanje vlastite slike duše u obliku Anime ili Animusa. Za oblikovanje i tijek procesa individuacije u pojedincu svojstvene su i odredbe prema uvodno razjašnjenim tipovima funkcije i zauzimanja stava. Ono što je zajedničko svakoj individuaciji njezin je početak i učinak. Proces individuacije uvijek započinje u unutrašnjem konfliktu među rastoćenim dijelovima individualnosti koje se pojavljuju u parovima suprotnosti. Njezin slijed dovodi do, kako Colman navodi, stanja *coincidentia oppositorum* – jedinstva suprotnosti u kojemu se one sjedinjuju i napokon formiraju cjelinu.⁵² Ovim se procesom iz razdvajanja parova suprotnosti otkriva individualna jezgra čovjeka, njegova cjelovita i iskrena nutrina. Von Franz objašnjava značaj ovog procesa i navodi da »posveti li se čovjek uputama svog nesvjesnog, ono ga može toliko nagraditi za život, koji je bio učmao i sumoran, odjednom postane bogata, beskrajna unutrašnja pustolovina puna stvaralačkih mogućnosti.«⁵³ Ukoliko se ovaj proces izbjegava ili se protivi priznanju njegove potrebnosti, dolazi do razjedinjenosti s vlastitom ličnošću, život u podvojenim vrijednostima i osjećaju lažnosti, nepotpunosti i praznine.

⁵⁰ Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, str. 128

⁵¹ Von Franz, »Proces individuacije«, str. 162

⁵² Colman, »The self«, str. 154

⁵³ Von Franz, »Proces individuacije«, str. 199

5. Zaključak

Proces individuacije, čovjekova sjena i njegove slike duše daju se naslutiti i jasnije opažati nakon imalo temeljitijeg upućivanja u ovu tematiku. Svojim djelom i djelovanjem Jung je na određeni način pomogao svojim čitateljima kojima se kroz upoznavanje njegovih postavki i metode otvara mogućnost za uvođenje i razmatranje pretpostavke o ideji vlastite odbačene sjene i neosvijetljene slike duše u suprotnome spolu. Samim razmatranje te ideje i uzimanjem nje u obzir, moguće je dovesti se korak bliže početku razlaganja tih složenih spojeva unutar nas. Svako nezadovoljstvo samim sobom i želja za osobnim napretkom pokazatelj je da zasigurno postoji plodno područje unutar nas kojemu se valja posvetiti kako bismo suživot sa sobom i ostatkom naše okoline doveli u što optimalnije stanje. Također, ako se osvrnemo na početne godine svog života i sazrijevanja, vjerojatno je da će nam se ukazati neke praznine i popratna nelagoda, što također daje potvrdu tezi da se velik dio naše osobnosti i znanja o nama samima i našem životu krije od naše svijesti. Iza sjene se prepoznaje unutarnje dijete kojemu je potrebno dati pažnje i podrške kako bi nam se otvorilo i predalo. Iza slike duše Anime ili Animusa kriju se zahtjevi koje imamo za našeg partnera, ali i za same sebe, naše emotivne potrebe i težnje za dostizanjem potpunosti. Svaki pogled unutar sebe i promatranje vlastitih psihičkih procesa, ali i želja za educiranjem o psihičkom sklopu čovjeka kao što to pruža Jungovo učenje, neizostavne su, plemenite i početne etape samospoznaje i samoaktualizacije. U današnje vrijeme susrećemo sve više literatura samopomoći, žanra kojemu popularnost izuzetno raste. Ipak, većina je ovakvih literatura utemeljena na neznanstvenim postavkama, na radikalnoj optimističnoj perspektivi uz odbacivanje pretpostavki o vlastitim nedostacima ili negativnim stranama te isključivo pozitivnom pogledu na život koji se nudi kao rješenje svih mentalnih problema i nezadovoljstava čovjeka. Navedeno ne znači da se između redova Jungovog nauka i metode ne nalazi ista ideja koja je ohrabrujuća, motivirajuća i optimistična, jer upravo je to i Jungov stav i težnja koja se navela u uvodnom dijelu rada – uvjerenje da čovjek ima stalnu mogućnost unaprijeđenja i upoznavanja sebe. No, Jung kreće od onih najmračnijih i zazornih dijelova unutar čovjeka s kojima se nelagodno susreti, u nadi da će njihovim upoznavanjem i prihvaćanjem čovjek moći sebe sagledati iskreno, nepatvoreno i bez hinjenja. Čovjek koji sebe sagledava i prihvaća na ovakav način ima mogućnost na isti način doživjeti i drugoga, bez osuđivanja, uz puno razumijevanja i nježnosti, što olakšava i drugome pomirenje sa sobom samim. Nadalje, živimo u vremenu u kojem postoji sve manje stigmi i predrasuda o raznim mentalnim poteškoćama i oboljenjima. No, slobodniji razgovori o ovakvim temama te njihovo

prihvaćanje kao normalnih i učestalih pojava dovele su do zaključka da je ovakvim problemima zahvaćeno mnogo više ljudi nego što se ranije smatralo. Razgovori s psihologom postaju alatom sve većem broju ljudi kako bi svoje mentalno stanje doveli na optimalnu razinu koja im omogućuje ispunjen život i ostvarenje svojih najvećih potencijala. Vrtoglavi napredak čovječanstva u svim područjima je neosporiv, no uzevši u obzir koji su njegovi dosezi, napredak na području čovjekove unutrašnjosti i dalje se ne čini ravnopravan s ostalim postignućima te se čini da postoji mnogo prostora za njegovo unaprjeđenje. Kada bi se ovo područje dovelo u prvi plan i kada bi se o njemu educiralo ljude kao što ih se educira o mnogim drugim znanostima i predmetima, nije isključeno da bi kolektivno mentalno stanje čovječanstva doseglo višu razinu. Kada bi svaki pojedinac u sebi osvijestio i razumio postavke prikazane u ovome radu, koje je Jung uspostavio i pojednostavio s ciljem da one dopru do što većeg broja ljudi, ljudi bi unutar sebe i među sobom imali sposobnost za unaprjeđenjem svakog pojedinca i dobrobiti čitave ljudske populacije.

6. Popis literature

Ann Casement, »The Shadow«, u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 94-112.

Carl Gustav Jung, *Aion: Researches into the Phenomenology of the Self*, preveo s njemačkog R. F. C. Hull (Princeton University Press, 1959).

Carl Gustav Jung, »Definitions«, u: William McGuire (glavni urednik), *Collected Works of C. G. Jung Vol. 6.*, (Princeton University Press, 1976), str. 408-486.

Carl Gustav Jung, *Neotkriveno jastvo – sadašnjost i budućnost*, s njemačkog prevela Petra Štrok (Zagreb: Fabula Nova, 2008.)

Carl Gustav Jung, »Pristup nesvjesnom«, preveli Marija i Ivan Salečić u: *Čovjek i njegovi simboli*, urednik Carl Gustav Jung (Zagreb: Mladost, 1974), str. 18-104.

Carl Gustav Jung, »Two Essays on Analytical Psychology: On the psychology of the unconscious«, u: William McGuire (glavni urednik), *Collected Works of C. G. Jung Vol. 7. 2nd ed.*, (Princeton University Press, 1966), str. 173-187

Carl Gustav Jung, *The archetypes and the collective unconscious*, preveo s njemačkog R.F.C. Hull (Princeton University Press, 1968.)

Cristopher Hauke, »The unconscious: personal and collective«, u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 54-73.

Daryl Sharp, *Digesting Jung: food for the journey* (Inner city books, 2001.)

Jolande Jacobi, *Psihologija Carla Gustava Junga*, s njemačkoga prevela Daniela Tkalec (Zagreb: Scarabeus-naklada, 2006.)

Maggie Hyde, Michael McGuinness, *Introducing Jung*, (Icon books, 2004.)

Marie Louise von Franz, »Proces individuacije«, preveli Marija i Ivan Salečić u: *Čovjek i njegovi simboli*, urednik Carl Gustav Jung (Zagreb: Mladost, 1974), str. 158-227.

Warren Colman, »The self« u: Renos K. Papadopoulos (glavni urednik), *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, practice and applications*, (Routledge, 2006), str. 153-174.